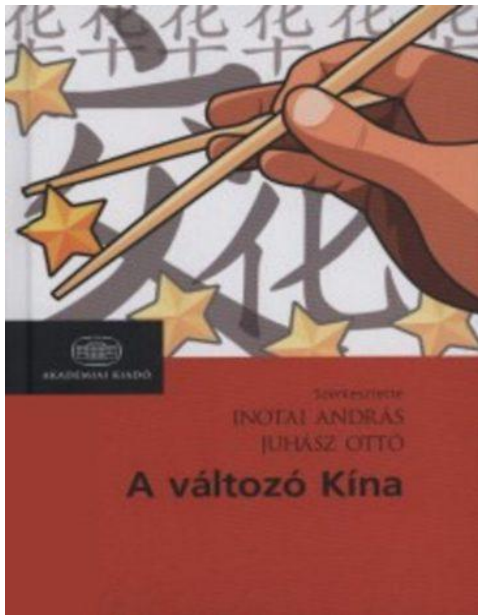

Matura Tamás
A hazai modern Kína-kutatás
eredményei

Inotai András–Juhász Ottó (szerk.):
A változó Kína

Miközben az elmúlt években a szélesebb közvélemény számára is nyilvánvalóvá vált Kína felemelkedésének világot megváltoztató jelentősége, a számtalan kiváló elemzés ellenére sem született a modern távol-keleti sárkányt átfogóan bemutató kötet Magyarországon – eddig. E téren hiánypótló műként jelent meg a Magyar Tudományos Akadémia és a Miniszterelnöki Hivatal kezdeményezésére három éve folyó jelenkori Kína-kutatások összefoglalása Inotai András és Juhász Ottó szerkesztésében, *A változó Kína* címmel. Megőrizhető-e Kína egysége? Lesz-e demokrácia? Ilyen és ezekhez hasonló számos további fontos kérdésre keresik a választ hazánk szakértői. Elemzéseiken keresztül bemutatják Kínának, a világ immáron harmadik legnagyobb gazdaságának a globális válságot közvetlenül megelőző helyzetét, amely kitűnő tudásalapot teremt az olvasó számára a Középső Birodalom jelenének, a vál-

ságban betöltött szerepének és jövőjének értelmezéséhez.

Igaz, Kína a világ számára egyelőre csupán egyre növekvő jelentőségű gazdasági tényezőként jelenik meg, ugyanakkor a hatalmas ország nemzetközi viszonyokra gyakorolt jelenlegi és jövőbeli hatása nem érthető meg pusztán a gazdasági mutatók alapján.

Az ország helyzetének értékeléséhez nélkülözhetetlen a társadalmi és kulturális alapok bemutatása is. Juhász Ottó, Magyarország korábbi pekingi nagykövete *A kínai belső helyzet alakulása, kilátások* című fejezetében pontról pontra áttekinti Kína belső konfliktusait és lehetőségeit. Kína problémáit a Kínai Kommunista Párt (KKP) XVII. kongresszusa foglalta össze 2007-ben. Eszerint a további optimális fejlődés érdekében már az intenzív típusú, minőségi fejlesztéseket szükséges előtérbe helyezni, és meg kell alapozni a „harmonikus társadalmat”, azaz a nép gazdasági jólétének, egzisztenciájának széles körű kiterjesztését. Természetesen a kongresszus által megfogalmazott problémák is e területekhez kötődnek. Kínának támogatnia kell a saját erőből származó innovációt, csökkentenie szükséges a nagy vagyoni különbségeket és a szegénységet, miközben fokozódik a nemzetközi konkurenciaharc a glóbusz és a térség államai között. A világ más tájain irigyelt gyors ütemű GDP-növekedés a gazdaság túlfűtöttségét jelzi, a fejlődés mellett hatalmasra nőttek a vertikális és horizontális társadalmi különbségek is, azaz tűrhetetlen szakadék tátong a nép alsó és felső rétegei, illetve a gazdag tengerparti és az elmaradott belső területek között. A mezőgazdaság sürgősen fejlesztésre szorul, miközben már most is hatalmas a munkaerő-felesleg, a migrációt szabályozó *hukou* rendszer ellenére százmilliók vándorolnak a városokba munka reményében. A társadalmi- gazdasági átalakulás egy másik negatív vetülete a korrupció fékezhetetlennek tűnő terjedése. A szigorú, halálbüntetéssel fenyegető büntetőjogszabályok ellenére gyakran derül fény meg-

vesztegetési ügyekre, amelyek aláássák a társadalmi nyugalmat és – ami igazán veszélyesnek tűnhet a KKP-nak – a központi hatalomba vetett bizalmat. Talán ezeknél is aggasztóbb azonban a kül- és belpolitikai hullámokat egyaránt keltő nemzetiségi kérdés. Kínában 45 kisebbség rendelkezik autonóm területtel, amelyek az ország területének csaknem kétharmadát foglalják el (40. o.). Ugyanakkor a népesség számarányait tekintve a kisebbségek elenyésző hányadát teszik ki a népköztársaság lakosságának, amelynek több mint kilencven százaléka han kínai, míg a minoritások közül a legnépesebbnek számító ujjur közösség számaránya is csupán másfél százalékot ér el (49. o.). Számarányuk ellenére az ujjur és tibeti – Peking által szeparatistának – tekintett mozgalmak súlyos problémát okoznak a kormánynak. Peking azonban nem csupán felismeri a problémákat, hanem óvatos, hosszú távra tervezett reformok sorával igyekszik megoldani azokat. A politika terén természetesen nem a rendszer alapvető megújítása a cél, de a meglévő keretek között is kínálkozik lehetőség a feszültségek csökkentésére. Egyfelől fokozatosan bevonnak párton kívüli személyeket és szervezeteket a döntések előkészítésébe, másfelől vizsgálják az önkormányzatiság felsőbb szintekre (megyékre, városi kerületekre) történő kiterjesztésének lehetőségét.

Az ideológia terén is észlelhető, hogy a párt álláspontja a korszellemnek megfelelően változik. Hu Csin-tao (Hu Jintao) elnöksége alatt került előtérbe a kiegyensúlyozott és fenntartható fejlődés eszméje, a tudományos innováció és a környezetvédelem fontossága. A reformok melletti általános elkötelezettség a szakpolitikák terén is érvényesül. Az igazságszolgáltatási rendszer átalakítása nélkülözhetetlen az egyre inkább kiteljesedő piacgazdasági viszonyok működőképessége érdekében, az etnikai feszültségek csökkentésére a központi kormányzat jelentős gazdasági támogatásokat nyújt az elmaradott területek számára. A bankszektor további reformja is várható – annak ellenére, hogy a

relatív zártság a pénzügyi válságban védelmet nyújtott a kínai bankrendszernek –, az átalakulást és liberalizációt a külföldi tőkebeáramlás segíti elő (53. o.).

Kína aktuális helyzetének áttekintését követően Tóth Barna *Kína társadalmi-gazdasági fejlődésének távlatai 2030-ig* című tanulmányában bepillantást nyerhetünk a hatalmas ország következő két évtizedben várható pályáivébe. A szerző saját számításain alapuló, rendkívül részletes, Kína gazdasági és demográfiai mutatóinak alakulását bemutató táblázatok segítik az olvasót az eligazodásban. Igaz, nem könnyű prognózisokat készíteni több évtizeddel előre, mégis rendkívül fontos és izgalmas becslést nyújthatnak ezúton, amelyek nagyban segíthetnek a 21. század első harmadára kialakuló nemzetközi viszonyok megértésében. Tóth adatsorai a természetes mutatók között felölelik a vonatkozó demográfiai, foglalkoztatási, termelékenységi, energetikai, szállítási és tömegkommunikációs mutatókat, amelyek alakulása 2000-től napjainkig, illetve – prognózis alapján – 2030-ig árnyaltan mutatják be Kína várható fejlődési pályáját. Érdekes részletesen elidőzni a nemzetközi összehasonlításokban leggyakrabban emlegetett mutató, azaz a megtermelt és a felhasznált GDP előrejelzésénél. A szerző – a nemzetközi szakirodalommal összevetett – kalkulációi alapján a GDP volumene Kínában a 2000. évben elért szinthez viszonyítva 2020-ra több mint ötszörösére, 2030-ra pedig 7,7-szeresére növekszik (112. o.), ami a csökkenő növekedési ütemet figyelembe véve is impozáns teljesítmény. Az egy főre eső GDP változása kapcsán nem hagyható figyelmen kívül a demográfiai viszonyok alakulása. A kínai kormányzat már az 1990-es évek elején azt a célt tűzte ki, hogy az ország lélekszámát 2000-ig 1,3 milliárd, 2010-ig pedig 1,4 milliárd fő alatt kell tartani. Mindez lényegében sikerült, sőt a lakosok száma várhatóan csak 2020 táján éri majd el az 1,4 milliárdot. Kína demográfiai csúcspontja előreláthatólag pont 2030 körül fog elkövetkezni, amikor – az általánosan elfogadott becslés szerint –

1,5 milliárd főnél tetőzik, majd lassú apadásba kezd, és 2050-re visszatér a jelenlegi, 1,3 milliárdos szintre (107. o.). Ennek alapján az egy főre eső GDP növekedése a század első évtizedében 8,7, a másodikban 7,2, a harmadikban pedig már csupán 3,8 százalékot fog elérni (113. o.). Egy másik mutató, a Kínában forgalomban lévő gépjárművek száma és ezek növekedési üteme azonban aggodalomra adhat okot. 2000 és 2006 között a személygépkocsi-állomány 3,1-szeresére növekedett, a gyorsuló tendencia mellett 2010-re legalább ötvenmillió magánkézben lévő személygépkocsi fut majd Kína útjain. A legfrissebb adatok szerint 2009 augusztusában Kína a világ legnagyobb autógyártójává és -piacává lépett elő, 18 százalékkal növekedtek az eladások, miközben a világon ugyanilyen mértékben esett a kereslet. Könnyen belátható, hogy a környezetvédelem terén egyébként is kihívásokkal küzdő Kína esetében a forgalom növekedése súlyos környezeti problémákat okozhat.

Sokkal biztatóbbak az oktatási és kulturális szféra várható mutatói. Kína az elmúlt évezredek folyamán sokszor a világ legfejlettebb szellemi életével dicsekedhetett. A kínai „reneszánsz” évszázadokkal megelőzte az európai, a nyomtatás technikája már a 9–10. században elterjedt, a Szungkor (960–1279) idején az orvostudomány, a földrajz, a matematika és a csillagászat is nagyot fejlődött. Ilyen előzmények után nem meglepő, ha a kínai felemelkedés nem csupán a gazdaság, hanem a tudomány szféráját is érinti. A tudásalapú 21. században az oktatás és a K+F nagyarányú fejlesztése nélkül Kína sem válhatna meghatározó nemzetközi szereplővé, így természetes, hogy e téren is rohamléptekkel halad előre. A felsőfokú intézetekben tanulók száma 2000 és 2030 között várhatóan több mint 14-szeresére emelkedik, és eléri a nyolcvanmillió hallgatói létszámot. Ugyanezen időszak alatt a kutatással és fejlesztéssel foglalkozó intézmények száma csaknem négyszeresére nő, miközben az ilyen célra fordított kiadások kis híján 35-szörösükre, a GDP 4,5 százalékára nö-

vekednek. Az Európai Unió lisszaboni stratégiájában kitűzött, ám egyelőre nehezen elérhetőnek tűnő cél alapján a tagállamoknak a GDP három százalékát kellene K+F kiadásokra fordítani.

Kína – már csak méreteinél fogva is – mindig fontos nemzetközi szereplő volt, az elmúlt évtizedekben tapasztalt gazdasági felemelkedése azonban minden eddiginél jobban felértékelte jelentőségét, és ez a folyamat a jövőben még erősebben érezteti majd hatását. A nemzetközi pénzügyi-gazdasági válság megmutatta, hogy mára Kína a világgazdasági fellendülés egyik legfontosabb szereplője, már-már *sine qua non*-ja. A londoni G20-csúcstalálkozón ezt az új helyzetet kénytelen volt a Nyugat is elfogadni. Kína nemzetközi kapcsolatainak legfontosabb aspektusa a gazdaság, hiszen az 1979 óta eltelt időszak fellendülésének motorja a külkereskedelem, az export volt. Hernádi András *Kína nemzetközi kapcsolatai* című elemzése ennek megfelelően elsőként áttekinti Kína külkereskedelmi és tőkeforgalmát, illetve annak megoszlását a világ egyes országai, régiói között. Az ország külkereskedelmi többlete 2006-ban meghaladta a 177 milliárd dollárt, amelynek legnagyobb része az Egyesült Államokkal szemben realizált többletből adódott. Az amerikai–kínai kapcsolatok terén is jelentős konfliktusok forrása az Egyesült Államok kereskedelmi deficitje. A kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok kiegyensúlyozatlansága 1983 óta folyamatosan növekszik, 2007-re az Egyesült Államok Kínával szembeni deficitje meghaladta a 260 milliárd dollárt, ami az összdeficit egyharmada. Érthető, hogy Washingtonnak kényelmetlen ez a helyzet, amelynek okaként legtöbbször a kínai exporttámogatásokat és kereskedelempolitikát emlegeti. Legalább ekkora problémát okoz az amerikai félnek, hogy – Washington álláspontja szerint – Peking mesterségesen alacsonyan tartja a jüan árfolyamát, amivel támogatja a kínai kivittelt.

A kínai külpolitika Közép-Ázsia irányában is nyitott. A Sanghaji Együttműködési

Szervezet a térség biztonságpolitikai koordinációját tűzte ki célul, meghatározó szereplője Kína mellett Oroszország. Az együttműködés keretein belül a két fél a Szovjetunió széthullását követően rendezte határvitáit, mára viszont hangsúlyossá vált az energetikai együttműködés is, hiszen Közép-Ázsia gazdag energiaforrásait Kína növekvő igényeinek kielégítésére használhatja fel.

A külügyek terén gyakran hallhatunk manapság Kínának a fekete-afrikai országokkal folytatott kapcsolatairól. A nyersanyagokra éhes kínai gazdaság elsődleges célja Afrikában a további fejlődéshez szükséges készletek biztosítása. 2000-ben negyvennégy ország részvételével megalapították a Kína–Afrika Együttműködési Fórumot, elsősorban a kereskedelmi-gazdasági kapcsolatok fejlesztése érdekében. Nyugati források gyakran aggodalumnak adnak hangot Kína afrikai tényérése kapcsán, mivel egyfelől tartanak saját gazdasági pozícióik romlásától, másfelől szerintük Kína olyan országokat is támogat, amelyek nem tesznek eleget a velük szemben támasztott politikai követelményeknek. Ugyanakkor a félelmek dacára az Afrikába irányuló FDI-befektetések 70 százaléka továbbra is az Egyesült Államokból és Európából érkezik.

A magyar–kínai kétoldalú kapcsolatok fejlesztésének lehetőségeit taglalja Rácz Lajos *A magyar–kínai kétoldalú kapcsolatok fejlesztésének lehetőségei* című fejezetben. Külön-külön áttekinti a viszonyrendszer egyes vetületeit, így az agrár-, a gazdasági és a tudományos együttműködés feltételeit. A globalizálódó világban Magyarországnak is alkalmazkodnia kell ahhoz a tényhez, hogy Kína immáron megkerülhetetlen gazdasági nagyhatalom, ezért feltétlenül szükséges a kétoldalú kapcsolatokban rejlő lehetőségek feltárása, majd kiaknázása.

A magyar lehetőségeket erősíti, hogy Kína európai jelenlétének fokozása érdekében hazánkat egyfajta „hídnak”, regionális központnak tekinti, amelyet e téren szeren-

csés földrajzi helyzetünk is megalapoz. Ezen túl még él Kínában Magyarországról az a pozitív kép, amely egyrészt az 1950-es, 1960-as években csereprogramok keretében itt járt kínaiakban alakult ki, másrészt az 1990-es években betelepült kínaiak által az anyaországgal fenntartott kapcsolatok során színesedett tovább. A magyar vállalkozók, befektetők esélyeit azonban számos körülmény rontja. Az együttműködés kiteljesedéséhez szükséges beruházások volumene messze meghaladja a honi kis- és közepes vállalkozások lehetőségeit és kockázatvállalási hajlandóságát. Elegendhetetlen a jelentős állami szerepvállalás, amely egyfelől a hiányos infrastruktúra kiépítése és az összehangolt, stratégiai jellegű gazdaságpolitikai döntések terén, másfelől a bürokratikus akadályok lebontása terén játszhatna fontos szerepet. Általában elmondható, hogy egy hosszú távra érvényes, társadalmilag támogatott Kína-stratégia elfogadásának kicsi az esélye (245. o.).

Nem lehetne teljes a kötet Kína világgazdasági szerepének, erősödő intézményi integrációjának bemutatása nélkül. Inotai András *Kína növekvő szerepe a világgazdasági folyamatokban* című tanulmányában rávilágít, hogy a népköztársaság példátlan ütemű fejlődése nem csupán az ország globális gazdasági befolyását és súlyát, hanem egyben az egész világgal szembeni felelősségét is megnöveli. Szerepsére úgy tűnik, hogy Kína képes vállalni azt a terhet, amely azzal jár, hogy az Egyesült Államok és Japán után a világ harmadik legnagyobb gazdaságává vált. A kínai növekedés egyik új, de a jövőben egyre jellemzőbbé váló jelensége, hogy Kína tőkeexportőri szerepe is egyre jelentősebbé válik. 2006 végén a külföldre irányuló kínai befektetések állománya több mint 90 milliárd dollár volt (290. o.). A *Going Global* stratégia keretein belül Kína befektetései útján arra törekszik, hogy a gazdasági előnyök mellett politikai és stratégiai, a többpólusú világrend felé mutató pozíciókat építsen ki. Többek közt hatalmas külkereskedelmi többletéből táplál-

kozva Peking eddig is számos figyelemre méltó felvásárlást vitt véghez – ilyen volt például, amikor a Lenovo megvette az IBM számítógép üzletágát – mostanában azonban olyan jelek mutatkoznak, hogy a nemzetközi válságban meggyengült számos nyugati vállalat válhat a világ legnagyobb valutatartalékával rendelkező Kína célpontjává. Mindebből arra lehet következtetni, hogy a népköztársaság középtávon a világ egyik legfontosabb tőkeexportőrévé válhat, s erre fel kell készülniük a nyugati országoknak is.

Ezek a példák jól mutatják, hogy Kína már eddig is látványos teljesítményt nyújtott, pedig kínai szemmel nézve semmi meglepő nincs ebben a folyamatban, hiszen az elmúlt évezredekben mindig a Középső Birodalom volt a világ legnagyobb gazdasága, csupán az ipari forradalom óta eltelt két évszázadban maradt le a Nyugattal szemben. Most helyreáll a természet rendje, Kína vásárlóerő-paritáson számítva már a második az Egyesült Államok mögött, a világtermelés 15 százalékával, pedig még csupán útja elején jár. *A változó Kína* kompakt, jól szerkesztett formában tartalmazza az MTA–MEH együttműködés keretében megszületett háttér tanulmányok eredményeit. A könyv – amelynek igényes kivitelezéséért a kiadót is dicséret illeti – egyaránt alkalmas a szakmai közönség, a laikus érdeklődő és az egyetemi diákság ismereteinek megalapozására, bővítésére. Érdemes lenne tovább fokozni a Kínára irányuló figyelmet a szélesebb honi szakmai és egyetemi berkeken belül, remélem, ez a kötet hozzájárulhat a pozitív elmozduláshoz.

Felhasznált irodalom:

- Jacques Gernet: *A kínai civilizáció története*. Budapest: Osiris Kiadó, 2001.
- P. Szabó Sándor: „Kína – a Peng madár szárnyalása”. *Sinológiai Szemle*, 2009. 1. sz.
- „China becomes world’s biggest auto maker and market”. *Zsenmin Zsipao* (Renmin Ribao) 2009. augusztus 3.

Inotai András–Juhász Ottó (szerk.): *A változó Kína*. Budapest, 2009. Akadémiai Kiadó, 331 old. ISBN:978 963 05 8685 6